

ŞEYH AHMET EL-HAZNEVÎ'NİN HAYATI VE FETVALARINDA TAKİP ETTİĞİ METOT*

Abdurrahman CANDAN**

Özet

Şeyh Ahmet el-Haznevî, Osmanlı'dan kalan topraklarda sun'î sınırları aşan bir anlayış ile hizmetlerini sürdüren, geniş kitlelere ulaşan, kardeşlik, tasavvuf, eğitim, yardımlaşma şiarıyla hareket eden, sünni paradigmaya sıkı bir şekilde bağlı ve bu düşünceyi yaygınlaştırmaya çalışan âlim bir şahsiyettir. İrfan mektebinin, âlim, zahit, müstağni bir hayat sürdürme anlayışı ile insanları az kelamla örnek hayat yaşantısı içinde, taat ve ibadete davet eden Haznevî mektebinin kurucusudur. Tarikat mensubu ve şeyhi olmakla birlikte iyi bir Şafîi fakihî olan bu zat, önemli bir başvuru mercii olmuştur. Fetvalarında da kolaylaştırıcı, müsamahakâr, mana ve maksatlarında esaslı bir yöntem benimsemiştir

Anahtar Kelimeler: Haznevî, fetva, irşat, irfan, hizmet

SHEIKH AHMET AL-HAZNEVI'S LIFE AND THE FOLLOWING METHOD IN HIS FATWAES

Abstract

Sheikh Ahmad Al- Haznevi was a scholar who gave service to large masses in lands inherited from Ottoman Empire with a mentality exceeding artificial borders and acting with the mentality of brotherhood, Sufism, education, mutualisation. He was scholar who was strictly attached to Sunni paradigm and who tried to widen this mentality. He was the founder of Haznevi school which called people for praying and obeying Allah through speaking less and having an exemplary life with the mentality of having a wise, ascetic, contented life. Not only a member and the sheikh of Sufi way but also a well-known scholar in Shafii School, he was an important person to consult with, regarding the religious issues. With regards to fatwas, he applied a meaning-and-purpose-oriented facilitative and tolerant method.

Keywords: Al-Haznevi, fatwa, the irshad, the irfan, service

Giriş

Nakşibendî tarikatı, Anadolu'nun dindarlaşması, sulh ve emânın temin edilmesi, ilim-irfan geleneğinin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. İmam Rabbânî'nin (v.1034/1624) temel kaynaklara muvafık tasavvuf anlayışı karşılık bulmuş, kendisine büyük teveccüh gösterilmiş ve sahih tarikat anlayışı onunla

* Bu makale kısmî olarak, VIII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., KKÜ İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı, abdurrahmancandan5@hotmail.com

yaygınlaşmıştır. Kur'an, sünnet, şeriat, seyr-i sülük ekseninde hayatiyetini sürdüren bu tarikat, Mevlana Halid-i Bağdadî (v.1242/1827) ile Bağdat, Erbil, Karadağ yörelerinde kabul görmüş ve oradan da müntesipleri vasıtasıyla Anadolu'da neşv-ü nema bulmuştur. İrfan mektebinin birçok kolunu kendi potasında buluşturarak özgün, sahih, Kur'an ve Sünnete muvafık bir anlayışın öncüsü olmuştur. Bu metod üzerine irfan eksenli irşat hizmetleri yayılmış, müntesipler, dini değerlere bağlı bir şekilde hayatlarını sürdürme imkânı elde etmişlerdir.

Nakşibendi-Halidiyye kolu, ilkin Seyyid Taha Nehrî, (v.1269/1853) ardından Seyyid Sıbğatullah Arvasî (v. 1287/1870) vasıtasıyla Doğu Anadolu'ya giriş yapmış ve müntesipleri vasıtasıyla geniş kitlelere ulaşmışlardır. Şeyh Ahmet el-Haznevî; bu mektebin yolunda Abdurrahman Tağî (v.1304/1886)'nin oğlu ve öğrencisi Hazret lakaplı Muhammed Diyaudın Norşinî'den (v.1342/1924) el almıştır.¹ Devleti Aliyye-i Osmaniyye'nin son dönemlerinde henüz Sykes-Picot² anlaşması ile Müslümanlar sun'i sınırlarla bölünmeden bugünkü Suriye'nin kuzeyi ile Anadolu arasında irşat hizmetlerini yürüterek birçok insanın irfanî eğitim ile buluşmasına vesile olmuştur.

Küçüklüğünden itibaren ilim-irfan mektebine merak salan, bu yolda büyük çaba ve emek veren Ahmet el-Haznevî, genç yaşlarında hem ilmî, hem de irfanî icazetname aldıktan sonra Anadolu'nun Fransız işgali altındaki bölümünde büyük bir özveri ve fedakârlıkla irşat hizmetlerini sürdürmüştür.

Ahmet el-Haznevî'nin Hayatı

Şeyh Ahmed el-Haznevî, (1304/1887) yılında şu an Suriye'nin Kamışlı kentine bağlı, Türkiye sınırına yaklaşık otuz km. uzaklıkta bulunan Hazne köyünde dünyaya geldi. Babası Molla Murat, annesi Âmine Hanımdır. İki yaşında iken annesini kaybetmiştir.³

Ağrı Doğubayazıt'ın Ali Reşka aşiretinden olan ailenin büyük dedeleri; Molla

¹ <https://adgondivan.tr.gg/-%09-%26%23350%3Beyh-Muhammed-Diyaudın--k1-HAZRET-k2---k1-K--S-k2---hayati.htm> (Erişim 06.01.2018)

² Sykes Picot Anlaşması: Osmanlı Devleti'nin parçalanması sürecinde Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya arasında imzalanan bu anlaşma **Küçük Asya Antlaşması** (Asia Minor Agreement) olarak da bilinir. Anlaşmayı yazanlar Mark Sykes ve François Georges-Picot'tur, imzalayanlar ise Edward Grey ve Paul Cambon'dur. I. Dünya Savaşı sırasında, 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare Kuşatması sonrasında İngiliz kuvvetlerinin Osmanlı 6. Ordusu karşısında bozguna uğramasından 17 gün sonra 16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Türkiye'nin Orta Doğu topraklarının paylaşılmasını öngören gizli antlaşmadır. Bkz. <http://www.beycan.net/1059/1916-sykes-picot-antlasmasi.html> (Erişim 06.02.18)

³ Kutbettin Akyüz, *Ahmed el-Haznevî ve Haznevîyye Tarikatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 11.

Sıvar'ın çocuklarıyla birlikte önce Siir/Şirvan'nın bir köyü olan Mavit'e,; bir müddet sonra da Şırnak'ın İdil ve Cizre ilçeleri arasında bulunan Banihe köyüne göç ettiği ve uzun yıllar burada ikamet ettiği belirtilmektedir. Yörenin eşrafından olan dede Sofi Hacı'nın vefatının ardından Banihe köyünde yaşanan bazı sıkıntılardan dolayı Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin babası Molla Murat, köyü ve köyde bulunan arazilerini terk ederek Hazne köyüne yerleşmiştir. Salih ve muttaki bir âlim olduğu söylenen Molla Murat burada kendi imkânlarına göre bir mescit inşa ederek imamlık vazifesini idame ettirmiştir. Burada bir süre kalan Molla Murat Efendi daha sonra Hazne'nin mezarı mesabesinde olan Tennuriye köyüne giderek hizmetini (1320/1903) yılında vefat edene kadar burada devam ettirmiştir. Şeyh Ahmed el-Haznevî'nin ailesi, babalarının vefatının ardından Hazne köyüne geri dönmüşlerdir.⁴

İlim ve İrfan Eğitimi

İlim irfan yolunda ilk eğitimini babasından aldı. Medrese ilim geleneğinde ilk okunan kitaplardan, *Mecmuatu's-Sarf*, *Ğayetu'l İhtisar*, *el-Muharrer* ve *Mevlid-i şerif*'i babasından okudu. Medrese hocalarının büyük çoğunluğu aynı zamanda irfan mektebine mensup oldukları içinde öğrencilerini her iki alanda da yetiştiriyorlardı. Babasının vefatından sonra uzun süre ders halkalarında bulunmamakla birlikte Nusaybin'in eski müftülerinden Molla Ahmed, Mardin yakınlarında bulunan Dara'lı Molla Muhammed, Molla Said el-Hamidî, Molla Muhammed Ubeydullah ve Molla Ahmed el-Tızyanî gibi yörenin büyük âlimlerinden ilim tahsil etti.⁵ İlmi icazetini de Silvan'da uzun yıllar yanında kaldığı hocası Molla Hüseyin Küçük'ten (v.1955) aldı.⁶

Tasavvuf mektebine aynı zamanda hocası Molla Hüseyin'in de Şeyhi olan Abdulkadir el-Omerî el-Hezanî'yi (v.1326/1905) ziyaret etmekle başlamıştır. Daha genç yaşlarında parlak bir talebe olarak ziyaret ettiği Şeyh Abdulkadir'e gönlü ısınmış, bir yakınlık hissetmiş ve aynı duyguyu Şeyh Efendi de hissetmiştir. İlk ziyarette başlayan duygusal yakınlık zaman içinde üstadın vefatına kadar devam etmiştir. Bu durumu Ahmed el-Haznevî şöyle anlatır.

“Bir gün Şeyh Abdulkadir Hezanî beni kendi özel odasına davet etti ve bana dedi ki: “Benim şeyhim Şeyh Abdurrahman Tağî'dir (v.1304/1886), onun şeyhi ise Seyyid Sıbğatullah Arvasî'dir (1287/1870), onun da şeyhi Seyyid Taha'dır.

⁴ Akyüz, a.g.e., s. 12.

⁵ Abdulkadir Haznevî, *Şeyh Ahmet Haznevî'nin Hayatı*, (Basılmamış Biyografik Çalışma) vr. 6.

⁶ Hüsnü Geçer, “Büyük Meşale Şeyh Ahmed el-Haznevî”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, (2013) Sayı:8, Nisan, s. 28-29.

(v.1269/1853).” Bu şekilde bağlı bulunduğu ve el aldığı Nakşibendi şeyhlerinin silsilesini zikretmesinin ardından müsaade isteyip odadan çıktım. İlk etapta bu kısa konuşmasının hikmetini anlayamamıştım. Daha sonradan bu konuşmanın benim de silsilede yer alabileceğime işaret olduğu kanaatine ulaştım.”⁷

İlmi icazet ve intisaptan sonra kendi köyüne dönerek İmamlık yapmaya başlar. Ancak ilim öğrenmeye ve öğretmeye özel ilgisi bulunan Şeyh Ahmet el-Haznevî, yörenin çocuklarına ders vermeye başlar. Medresesinde ilim tahsiliyle meşgul olan talebeleriyle çok yakından ilgilenir. Onlarla yakından ilgilenirken iâşe, ibate, giyim, kitap ve kırtasiye temini gibi bütün ihtiyaçlarını da karşılamaya çalışır. Hocası Molla Hüseyin ve Şeyhi Abdulkadir Hezanî ile irtibatını koparmaz. Şeyh Hezanî hayatta olduğu dönemde onu ziyaret eder, ilminden istifade etmeye çalışırdı. Şeyhi vefat edince, yine aynı geleneğin müürşitlerinden olan Muhammed Diyaüddin Norşinî’ye (Hazret) intisap etmek için Norşin’e giderek ona intisap eder ve geri kalan zaman diliminde de gidip gelmeye devam ettirir.⁸

Norşin’e gidip gelen, seyr-i sülük dersleri alan Şeyh Ahmet zamanla, Şeyhinin teveccühünü kazanır. Bu şekilde ona özel muhabbeti olan Şeyh Diyaüddin Norşinî (Hazret) ilim öğretmek ve insanlara İslamiyet’in emir ve yasaklarını anlatmak hususunda icazet ve hilafet verir.⁹ İlmi gelenekten gelen, diğer müntesiplere göre daha genç yaşlarda olan Ahmed el-Haznevî’ye Nakşibendî Tarikatı’nda mutlak hilafet verilince (v.1329/1912) diğer salıklar arasında bu yükün altından kalkamayacağı, tecrübesinin yeterli olmadığı şeklinde konuşmalar olur. Bundan haberdar olan Hazret, söz konusu şahsa hilafeti özellikle verdiğini ve bu sorumluluğu rahatlıkla yerine getirebileceği kanaatini taşıdığını söyler.¹⁰

İrşat Faaliyetleri

Şeyh Ahmet el-Haznevî tasavvufî icazet aldıktan sonra köyüne gelir. İlk etapta geniş çaplı bir irşat faaliyeti başlatmaz. Sadece ikamet ettiği köy sakinleri ve öğrencilerle ilgilenir. Buna rağmen irşat halkasına epey kişi katılır. Kırk yaşına gelinceye kadar bu şekilde hizmetlerini sürdürür. Şeyh Ahmed Haznevî’nin yaşının kırkı bulması 1927 senesine tekabül etmektedir. Kırk yaşından sonra daha geniş kitlelere ulaşmak için irşat ziyaretlerine başlar. Yakın köylerden başlamak üzere birçok

⁷ Haznevî, a.g.e., vk. 8.

⁸ Haznevî, a.g.e., vk. 10.

⁹ Ramazan Ayyvallı vd, “Ahmed Haznevî”, *Evlialar Ansiklopedisi*, C.I, Türkiye Gazetesi, İstanbul, 1992.

¹⁰ Haznevî, a.g.e, s. 11.

köyü ziyaret eder. Birçok insanın taat ve ibadete başlamasına vesile olur. Bu arada medrese ve dergâhını yeniden inşa etmeye başlar. Artık insanlar akın akın tevbe etmeye ve onun ilminden istifade etmeye gelmeye başlarlar. Vaaz ve irşadı çok etkili oluyordu. Yanına gelen müridânla yakından ilgileniyor, şefkatle onlara nasihatlerde bulunuyordu. Fıkıh ilmine vukûfiyeti çok iyi olduğu için bulunduğu muhitte insanlar problemlerinin çözümü için genellikle Şeyh Ahmed Haznevî'nin görüşüne başvurmayı tercih ediyorlardı.¹¹

Şeyh Ahmet el-Haznevî'nin Birlik Düşüncesi

a. Sınırları Aşan Hizmet Anlayışı

Şeyh Ahmet, halife olunca Suriye, Irak, Filistin, Osmanlı sınırları içinde idi. Birinci dünya savaşı patlak verip Osmanlı'nın dâhil olduğu itilaf devletleri yenilince 1918 itibaren İngiliz ve Fransızlar arasında yapılan bir dizi görüşme neticesinde Suriye toprakları Fransızlara verilir. Fransızlar ilk etapta büyük vaatlerde buldukları Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Faysal'a Suriye'nin hâkimiyetini verirler. Ancak aralarında ihtilaf çıkınca Kral Faysal sürgüne gönderilir ve 1944'lere kadar işgal ve manda ile Suriye topraklarını işgal ederler.¹²

Osmanlı'nın Arap topraklarından çekilmesiyle birlikte yörede ilmî ve kültürel faaliyetler geriler ve büyük bir boşluk oluşur. Mektepler kapanır, ilmiye sınıfının büyük kısmı ya sürgün edilir veya savaşlarda ölür. Bu süreçte Şeyh Ahmet şark vilayetlerinde büyük meşakkatlerle ilmi ve tasavvufi icazetname alarak babasının yerleştiği topraklarda hizmet vermek üzere geri dönmüştür. Ancak kısa bir süre önce bir olan, aynı kültüre sahip insanların beraber yaşadığı topraklar artık sunî sınırlarla bölünmüştü. Buralarda yaşayanlar ayrı ülkelerin vatandaşı olmuş ve bin bir türlü meşakkatle ziyaretleşebilmektedirler. Akrabaların bir kısmı sınırın Şam tarafında diğer bir kısmı da Türkiye Cumhuriyeti içinde ikamet eder olmuştur. Halk bir anda egemen güçlerin Sykes-Picot anlaşması neticesinde yaşadıkları, büyüdükleri toprakların yabancı haline gelmiştir.

Bu zorlu süreç içinde hizmete başlayan Şeyh Ahmet, çizilen sınırları dikkate almayarak sınırın iki tarafında da yaşayan insanlara ulaşmıştır. Medresesini inşa ettiği Tel-maruf köyüne her iki taraftan binlerce insan adeta sınırları tanımazcasına bir araya gelmeye devam etmişlerdir. Öyle ki bu durum yeni yeni kurulmaya başlayan, ağır bir

¹¹ Ali Yurtgezen, *Hacegan Sultanları*, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2013, s.18.

¹² Bkz. Abdüsselam Uluçam, "Suriye", *DİA*, C. XXXVII, 554-564.

savaş sonucunda topraklarının büyük bölümünü İngiliz ve Fransızlara bırakmak zorunda kalan Osmanlı'nın son bakiyesi Türkiye Cumhuriyeti yetkililerini de tedirgin etmiştir. Öyle ki; Fransızlar Şeyh Ahmed'in Suriye içlerine nüfuz etmemesi için onu sınırın en uç noktasına gönderiyor, diğer yetkililer de onun sınırdan Suriye'nin iç kesimlerine gitmesini istiyorlardı. İki yönetim arasında yapılan anlaşma neticesinde Şeyh Ahmet üç yıl boyunca Deyrızor ve Haseke vilayetlerine sürgün edilmek suretiyle zorunlu ikamete tabi tutulmuştur; çünkü yeni oluşturulmuş, hakikatte yapay, arka planı ve hiçbir anlamlı gerekçesi olmayan sınır bu insanları, asıl yurtlarında birbirine yabancı yapmıştı. Şeyh Ahmet'in manevi misyonu ile insanlar bu sınırları tanımaz olunca yetkililer tedbir alma cihetine gitmişlerdir. Asıl gayesinin farkında olan Şeyh, dünya sürgünlerini dikkate almadan sınırları aşan hizmetinden hiçbir zaman geri kalmamıştır.

Özellikle Türkiye tarafında kalan insanların Şeyh'e aşırı derecede teveccüh etmeleri, yetkilileri düzenleme yapma zorunda bırakmıştır. Öyle ki binlerce insanın karşı tarafa geçme girişimlerine engel olunamamış ve bunun için dar kapsamlı üç veya dört günlük geçici izin belgeleri düzenlenmeye başlanmıştır.

b. Kendisini Engelleyenlere Karşı Geliştirdiği Yapıcı Anlayış

Âlim, âbid, olgun karizmatik yapısıyla insanlara dini bilgileri anlatmaya başlayan Ahmet el-Haznevî kısa bir süre içinde yörenin en etkili şahsiyetlerinden biri olunca bazı yerel aktörler rahatsız oldu. Buldukları alanda kendileri dışında bir şahsiyetin genel kabul görmesini hazmetmeyen bu zevat, doğrudan şeyhi hedef almaya başladılar. Bunlardan birisi de yeşil elbiseleri ile bilinen Tay kabilesinin şeyhi olan Muhammed idi. Günün birinde akşamüzeri silahlı adamları ile çıkagelir. Maksudı Şeyh Ahmed Haznevî'yi köyden çıkarıp orayı eline geçirmektir. Müritler karşı koymaya yeltendilerse de Şeyh, engel oldu ve Tay Şeyhi'nden köyünü boşaltmak üzere sabaha kadar mühlet istedi. Fakat Tay Şeyhi mühlet vermeye yanaşmayarak ateşte kaynayan yemek dolu kazanları yere döktü ve köyü derhal boşaltmalarını istedi. Bunun üzerine Şeyh; eşini ve çocuklarını yanına alarak gece karanlığında Tel-maruf köyüne göç etti. Şeyh Ahmet konuyu hayra yorumlayarak; "*Tay Şeyhi hicret konusunda Peygamber Efendimize uymama sebep oldu.*" diyerek geldiği yeri imar etmeye başladı. Tay şeyhinin zalim ve haksız tavrını iyilik ve rahmete dönüştüren şeyh, hizmetlerinin aksamaması için bir zalimle karşı karşıya gelmek istememiş ve yöre insanların kutuplaşmaya girmelerini önlemiştir. Şeyhin ileriye yönelik feraseti semeresini vermiş ve Tay kabilesinin şeyhi, bütün müritleriyle birlikte tevbe edip Şeyh'in dergâhının birer

ferdi olmuşlardır.¹³ Onun düşüncesi insanların birbirine düşmesini önlemek olduğu için kendi nefsinden başlamış, kaldığı, imar ettiği köyü bırakmış ve yeniden onlarca yıl devam edecek hizmetin yeni bir yerde başlamasına karar vermişti. Temel gayesi insanların irşat olmaları ve dinin gereklerini yerine getirmeleri olduğu için anılan münferit olayları yok saymıştır.

c. Sınır Ötesi İlimi Buluşmalar

İnşa ettiği medrese ve dergâhta sınırın her iki tarafından yüzlerce talebenin buluşarak kaynaşmalarını temin etti. Bu şekilde hakikatte sona eren ancak gönüllerde derin bir muhabbetle saklı olan Osmanlı'nın varlığını bir şekilde sürdürmeye çalışmıştır. Haznevî tarikatının önemli merkezlerinden olan Tel-Ma'ruf'ta uzun yıllar boyunca Türkiye, Afganistan, Irak, Ürdün, Lübnan ve Suriye kökenli talebelere geleneksel usullere göre ders okutmuştur. Eğitim süreçlerini tamamlayarak icazet alan öğrenciler kendi memleketlerine dönüp resmi veya gayr-i resmi hizmete başlamışlardır.

Suriye'de hizmet veren Haznevî medreselerinde, farklı etnik kimlikleri bulunan öğrenciler, aynı ilke ve amaç doğrultusunda temel dini bilgileri tamamlayarak yetiştiriliyordu. Bu eğitim yuvalarında kendine has, kısmen Osmanlı medrese sistemini esas alan müfredat uygulanıyordu. Bu kapsamda yetiştirilen talebeler tarikat âdâb ve usûlünü de alarak mezuniyetten sonra hizmet kervanına katılıyorlardı.

Medresede eğitim; tarikatların adap ve ilkeleriyle birlikte ilmî esaslar üzerine bina edilen sistem üzerine inşa edilmişti. Eğitim dili Arapça olmakla birlikte, ötekileştirme olmadan herkes ana dilini rahat bir şekilde kullanılabiliyordu. Milliyetçi-baasçı bir zihni yapının bulunduğu yörede talebeler, İslam dininin temel ilkelerine göre yetiştirilip farklı dil ve kültüre sahip insanların bir arada yaşamalarının en güzel örneğini sergiliyordu.

İcazet merasimi, taziye, bayram gibi toplu münasebetlerle bir araya gelen binlerce tasavvuf erbabı, İslamî ilkeler etrafında kenetlenerek kardeşlik ilkesini pratik olarak yaşıyorlardı.

Türkiye'den Suriye tarafına geçmek isteyen binlerce insanın yoğun talebi, Valilikler tarafından 2-3-4 günlük kısa süreli geçiş imkânıyla sağlanıyordu. Sun'î sınırlar ile birbirinden ayrı kalanlar, geçici izinler ile bir araya gelme fırsatı bulduğu gibi, manevi ortamdaki istifade etme imkânını da buluyordu. Hakikatte büyük külfet ve masraflarla alınabilen vizelerden dolayı uzun yıllardan beri buluşamayan insanlar bu

¹³ Haznevî, a.g.e., s. 559-560.

sayede bir araya gelme imkânına kavuşuyordu. Bu mektebin öncülüğünde elde edilen geçiş izinleri sıla-ı rahim gerçekleştirmek isteyenlerin işine yaradığı gibi birkaç günlüğüne medresede kalıp irfan sohbetleri ve manevi ortamdan yararlanmalarını da sağlıyordu.

d. İşgalcilere Karşı Asil Duruş

Şeyh Ahmet tasavvufun inceliklerini pratiğinde gösteren bir şahsiyet idi. Dünya malına tamah, makam ve mevki elde etme derdi yoktu. Âlimlerin makam ve menfaat için siyasetçi ve yerel aktörlerin yanına gitmelerini de tasvip etmezdi. Yaşadığı dönemde yeni şekillendiren Ortadoğu'da teamüller değişmiş, dengeler alt üst olmuştu. İnsanlar ne yapacağını bilemez hale gelmiş, birkaç yıl önce önde gelen, sözü dinlenen birçok kişi artık hiçbir değer ifade etmez olmuştu. Bu dönemde gelip yerleştiği Hazne köyü Suriye tarafında kalmış ve Fransızların hâkimiyetine girmişti. Fransızlar bölgede hâkimiyetlerini pekiştirmek için bazı tarikat ve aşiretlere dünyevi menfaatler karşılığında tekliflerde bulunuyorlardı. Bu anlamda yörenin ileri gelen saygın kanaat önderlerinden Derşevî şeyhlerine başvurmuş ancak olumsuz yanıt almışlardı. Aynı saik ve yöntemlerle Şeyh Ahmet el-Haznevî ile görüşüp işbirliği teklifinde bulunmuşlardı. Görüşmede Şeyh Ahmet; *"İnançlarım sizi Müslüman kardeşlerime karşı desteklememe izin vermiyor,"* diyerek onları geri çevirmişti. Bundan dolayı işgal boyunca Şeyh Efendi ve sevenlerini rahat bırakmayıp Deyrizzor ve Haseke'ye sürgün ettikleri gibi devlet ile ilgili konularda da zorluk çıkardılar.

e. İlim ve Tedrisatı Merkeze Alan Anlayış

Şeyh Ahmet; birlik ve bütünlüğün, Kur'an ve sünnet ile şekillenen tasavvuf ile gerçekleşebileceği kanaatinde idi. Tarikatının Kur'an ve sünnetin en güzel şekilde yaşanması esasını üzerine kurulduğunu, temel gayelerinin sünnet-i seniyyeyi yaşamak ve yaşatmak olduğunu anlatıyordu. Ona göre tarikatın temeli; hadislerde sıklıkla anlatılan muhabbet, ihlas ve sadakat üzerine kurulmuştu. Bu ilkelerin müntesiplerin temel dayanağı olması için daima nasihatte bulunur ve onları yetiştirirdi. Hz. Peygamber'in sünnetinde yer alan ilkeleri temel kabul etmelerinde müritlerini yönlendirirdi. Zaman ve sıhhatin kıymetini bilme, murakabe, cemaatle namaza riayet etme, seher vakitlerinde tevbe ve istiğfarda bulunma, dünya malına aldanmama vb. tezkiye ve terbiye esaslı düzenli sohbetleri vardı.

f. Barış ve Güven Elçisi

Şeyh Ahmet el-Haznevî, ilim ve irfanı ile tanındığı gibi, insanların ihtiyaçlarını giderme, sıkıntı ve sevinç günlerinde ziyaretlerinde bulunmada da çok hassastı. Hayatı

sadece medrese ve dervişlerle geçirilen sohbet ve tedrisattan ibaret olmayıp topluma, düzen ve intizamın temin edilmesi hususlarına da katkıları vardı. Bu anlamda Suriye’de bulunduğu dönemde güvenlik kurumlarının çok az olması, hukuk ve devlet düzeninin işgalci kuvvetlerin eliyle yürütülmesi birçok sıkıntıyı da beraberinde getiriyordu.

Osmanlı’nın tarih sahnesinden çektilmesinden sonra birçok insan anılan problemlerle karşılaşmanın yanında, din adına ortaya çıkanların önemli bir kısmı da temel bilgilerden yoksun, ilmi dayanağı ve temeli olmayan kimselerden oluşuyordu. Şeyh Ahmet el-Haznevî; insanları seyr-i sülûk ve ibadete davet ettiği gibi sosyal yaşantıda da özellikle yetim, kimsesiz çocukların medresede tedrisat yapmasına önem veriyor, fakir fukaranın gıda ve giyim ihtiyaçlarının temini için çaba gösteriyordu.

Toplumda asayiş boşluğu olduğu gibi hukuki sahada da sıkıntılar oluyordu. O günün şartlarında yaygın olmayan veya etkin ve makbul kabul edilmeyen hukuktan ziyade eşraftan bazılarının önderliğinde uzlaştırma veya din önderinin temel dini kaynaklara göre vereceği hükme göre hareket ediliyordu. Şeyhin müdahil olduğu birçok olay çözüme kavuşturuluyordu.

Ülkemizin önemli fıkıh âlimlerinden Halil Gönenç hoca, hatıratında Şeyh Ahmet el-Haznevî ile ilgili tanık olduğu bir olayı şöyle anlatmaktadır.

“Amuda’da yaşanan kanlı bir davada, tarafları barıştırmak için Kamışlı’ya yakın Hazne köyünde bulunan Nakşî Tarikatı’nın Şeyhi Ahmet Haznevî, on dört arabalık (o gün için muhteşem) bir konvoy eşliğinde Amuda nahiyesine gelmiş ve taraflar arasında barışı sağlamıştı. O günlerde Suriye, Fransız sömürgesiydi. Müslüman ve Hristiyanlar, yüzyıllardır aynı coğrafyada yaşamış olmalarından dolayı o kadar içli-dışlı olmuşlardı ki, seçimlerde kendi dindaşları yerine karşı dinin adayını açıkça destekleyebiliyorlardı. O gün için Müslümanları temsilen Said Ağa ed-Dokori, Hristiyanları temsilen de Said İshak milletvekilliği yapıyorlardı. Yukarıda sözünü ettiğimiz barıştırma hadisesi esnasında, Hristiyan milletvekili Said İshak’ın kardeşi olan Melki Bey, Şeyh Ahmed Haznevî’nin huzuruna çıkmış ve elini öpme ihtiyacını duymuştu.”¹⁴

Şeyh Ahmet el-Haznevî, aynı coğrafyayı paylaşan Arap, Kürt ve Süryani Hristiyanlar tarafından kabul görmüştür. Yöre sakinlerini barış ve huzur için birlikte yaşamaya teşvik etme çabası, ihtilafları ahlakî bir zeminde çözüme kavuşturma arayışı içinde bulunmasından dolayı büyük bir teveccüh kazanmıştır.

¹⁴ Nezir Demircan, *Halil Gönenç Hoca Hayat ve Hatıratı*, İstanbul, 2004, s. 33-34.

g. Vefatı

Şeyh Ahmed Haznevî yaşamının büyük bir bölümünü Hazne'de geçirdi. Vefatına yakın dönemlerde kışın Hazne'de yazın kendisinin kurduğu Tel-maruf köyünde ikamet ederdi. Tel-maruf onlara ait bir yerd. Şeyh Ahmed vefatından kısa bir süre önce bazı yakınlarına: “Hazne bize ait bir köy değildir, orası başkalarının mülküdür. Belki gün gelir sahipleri bizim orada kalmamıza rıza göstermezler en doğrusu bizim kendi köyümüzü inşa etmemizdir” dediği nakledilmiştir.¹⁵ Şeyh Ahmed Haznevî, 23 Mart 1950¹⁶ tarihinde 63 yaşında iken Tel-maruf'da vefat etti.¹⁷

h. Fıkıh Anlayışı

Şeyh Ahmet el-Haznevî, tasavvuf geleneği ile birlikte, Şafîî fıkıhına da vakıftı. Yetiştigi ortamda, seyr-i sülûk alanında el almadan önce ilmi icazetnâme alması, yörenin âlimlerinden fıkıh kaynaklarını okuması, konuların detayına inmesini sağladığı gibi sadece lafızlarla hareket etmesinin önüne geçiyordu. Böylece kendisine intikal eden konularda fıkıhın mana ve maksadını göz önünde bulundurarak hareket etmesini sağlıyordu. Konuları sadece nakletmekle yetinmeyip, ihtiyaç halinde yorumlaması ve bazı tercihlerde bulunması bu konulardaki hâkimiyeti hakkında bilgi vermektedir.

Şeyh Ahmet el-Haznevî tedrisat, irşat ve davet esaslı bir hayat sürdürdüğü için ilmî ve tasavvufî anlamda eserler ortaya koyamamıştır. Elimizde kendisine yazılı olarak sorulan bazı sorulara verdiği cevap metinleri dışında derli toplu, herhangi bir konuyu detaylarıyla ele alan çalışması bulunmamaktadır¹⁸. Zamanın şartları, vaktinin çoğunu anılan faaliyetlere ayırması ve fıkıh metinlerinin yeterli olduğu düşüncesi bu şekilde düşünmesini sağlamış olabilir. Kendisine ait çalışmalarının olmaması görüşlerini detaylı bir şekilde değerlendirmesini kısıtlamaktadır. Onun fikhî ve tasavvufî konularda genel yaklaşımının tam olarak tespit edilmesi, öğrencileri, yakınları, verdiği sözlü fetvaların büyük çoğunluğunun derlenmesi ve değerlendirilmesi ile mümkün olabilecektir.

Tasavvufi konularda onun genel anlamda önceki hocalarının takip ettiği metodu benimsediği, onlara bağlı olmayı bir onur vesilesi kabul ettiği, asıl olanın

¹⁵ Bkz. Akyüz, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁶ Bazı kasidelerde Şeyh Ahmed'in vefatının 10 Mart olduğu söylenmektedir. Bu tarih Rumî hesaba göre olup, miladiye göre 23 Mart'a denk gelmektedir (Kişisel görüşme, 2015).

¹⁷ Bkz. Akyüz, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁸ Elimizde, Şeyh Ahmet el-Haznevî'nin çocukları Şeyh Masum ve Şeyh Alaaddin tarafından bir araya getirilip Molla Ramazan'a yazdırılan kitap bulunmaktadır. Aynı eser torunları tarafından tekrar kontrol olarak basılan *el-Mektubât* ismiyle neşredilmiştir. Diğer eserleri genellikle ezkar, evrad ve bazı tasavvufi konularla ilgilidir.

sorgulamaksızın ittiba olduğu anlayışını benimsemesi bu alanda orijinal bir eser ortaya koymamasının gerekçesi olabilir. Bunun yanında fıkıh, tefsir ve sair ilimler alanında türasın mükemmel olduğu anlayışı bu konularda müstakil ilmî çalışma ortaya koymamasında da etkili olduğu söylenebilir.

Fıkıhî konularda kendisine gelen sorulara verdiği fetvalar, konular arasında yaptığı tercihler bu alanla ilgili yaklaşımını kısmen de olsa resmetmeye yardımcı olabilir. Bu itibarla elimizde yazılı olarak ulaşan mektuplarından nikâh ve talak bahsi ile ilgili olanlar derlenip dar anlamda bir değerlendirme yapılacaktır.

Elimize ulaşan yegâne eser olan “*el-Mektubat*”ta 151 mektup bulunmaktadır. Bunların çoğu, bayram, düğün, nişan, taziye gibi münasebetlerde akraba ve yakın dostlarına gönderdiği mesajlardan ibarettir. Bunlar içinde nikâh ve talakla ilgili sorulara verdiği cevap sayısı 14’dür. Bu sayı, yazılı olarak verdiği cevaplardan bizlere ulaşmış olanlardır. Fetvalarının büyük çoğunluğunu teşkil eden sözlü fetvalar buna dahil değildir.

Bu fetvalar incelendiği takdirde Şeyh Ahmet el-Haznevî’nin Şafî fıkıh kaynaklarına vakıf olduğu ve öncelikli olarak mezhep görüşlerini esas alarak fetva verdiği anlaşılmaktadır. İhtiyaç halinde diğer mezheplerin görüşlerine de başvurduğu, telfike düşmeden diğer mezheplerin görüşleri ile de amel edilebileceği kanaatine sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Mezhep içinde tercih edilen görüşleri esas almakla birlikte zaman zaman sahih ve diğer görüşlere göre fetva verdiği de görülmektedir.²⁰ Bunun yanında mezhep içinde zayıf kabul edilen görüşleri bizatihi tercih etmemekle birlikte, ilgili olanları müsteftiye anlattığı ve tercih etme hususunu da onlara bıraktığı görülmektedir.²¹

Bununla ilgili olarak yüz yirmi dokuzuncu mektup örnek gösterilebilir:

“*Samimiyeti dinden sayan âlemlerin Rabbine hamd olsun. “Din samimi olmaktır.” “Kime karşı?” diye sorulunca “Allah’a, kitabına, Resûlü’ne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara (karşı samimi olmaktır)”*”²² buyuran bütün yaratılmışların efendisine, âline ve yakini elde eden ashabına salat ve selam olsun.

‘*Cebel Abdülazîz*’ beldesinden gelen Molla İbrahim el-Arabî, hanımına hitaben

¹⁹ Bkz. Muhammed Mu’tez Abdurrahim Haznevî, *Mektubâtü’ş-Şeyh Ahmet el-Haznevî*, İstanbul, 2016, 78.

²⁰ Haznevî, *Mektubât*, s. 312.

²¹ Haznevî, *Mektubât*, s. 313.

²² Müslim, *Îmân*, 95; Tirmizî, *Birr ve sıla*, 17; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 59; Nesâî, *Biat*, 31.

üç kez “falan kızı falan boştur” diyen oğlunun durumunu sormaktadır. Bunu söylerken isti'nâf ve te'kit anlamını kast etmediğini, nikâhın ismetini kaldıran talakın hangi anlama geldiğini bilmediğine dair yemin etmektedir.

Cevap: “Kullanılan cümlelerin zahir anlamı itibariyle kişinin hanımı üç talak ile boş olur. Minhac isimli eserde belirtildiği üzere Şafî mezhebinin azhar görüşüne göre bu sözleri kullanan kişinin hanımı üç talak ile boş olur. Azhar olan kuvvetli görüşe mukabil olan ve daha zayıf sayılan zahir görüşe göre ise sadece bir talak ile boşanmış sayılır. İkinci görüş zayıf olduğu için ona göre fetva verilmez; çünkü müntesibi olduğum Şeyh Diyauddin kendi nefsim ile ilgili olsa da zayıf görüşle amel etmemeyi emretmiştir. Bu aynı zamanda Nakşibendilerin takip ettikleri yöntemdir. Ancak mutemet eserlerde belirtildiği üzere kişi zat-ı ile ilgili konularda zayıf olan görüşle amel etme hususunda serbesttir. Biz de bu konuda, fetvaya konu olan kişiyi bu görüşle amel etmeye yönlendirebiliriz; çünkü amcasının kızı olan eşinden küçük bir kız çocuğu var. Boşandığı takdirde bu bayan başka bir kişi ile evlenmekten hayâ duyup çekineceği için bu şekilde zayıf fetvaya yönlendirmeyi uygun buluyoruz. Bu ömründe bir veya iki defadan fazla fetva vermediğim ve hakikatte benimsediğim bir görüş olmasına rağmen bununla amel edilebileceğini söyledim. Sürekli bir şekilde buna benzer fetvalar verilmesi halinde fıkıh âlimlerinin önde gelenlerine aykırı davranılmış olur. Bu şekilde aykırı davranan da günahkâr olur. Talak lafızlarının konuluş maksadını bilen kişi ile ilgili konu bu şekildedir. Ancak iddia edildiği gibi talak lafızlarının hangi manaya geldiği bilinmediği takdirde boşanma durumu gerçekleşmez. İddet içinde hanımına rücu edebilir. İddeti tamamlandığı takdirde tecdit-i nikâhtan sonra eşine dönebilir.”²³

Bu örnekte de görüldüğü gibi talak ve nikâh konularında evliliği kurtarma, mümkün mertebe evliliğin devamını temin etmek için çaba sarf ettiği görülmektedir. Şeyh Ahmet, azhar olan görüşün terk edilmesi gerektiğini doğrudan söylememekle birlikte müsteftiye alternatif bir yol göstermektedir. Fıkıhın genel kabullerini, tercih edilmesi gerekeni açık bir şekilde izah ettikten sonra istisnâî olarak fıkıh müdevvenâtı içinde bulunan bazı mercuh görüşlerle de amel edilebileceğine işaret etmektedir. Şeyh, fıkıh geleneği içinde kalarak temkinli dil ve incelik ile kendine has bir yöntem geliştirmeyi başarmıştır.

Farklı memleketlerde bu ve benzeri konularda genellikle eşlerin boşanmış sayıldıkları veya çözüm önerisi olarak kendilerine “hülle” ve benzeri çözüm önerileri

²³ Haznevî, a.g.e, s. 312-313.

sunulduğu halde şeyhin bu şekilde fetva vermesi bulunduğu dönem ve yetiştiği çevre dikkate alındığında fıkıh anlayışı ve değerlendirmesinde genel çerçevenin dışına çıkmadan mana ve maksadı ön plana çıkararak bir anlayışla hareket ettiği izlenimi vermektedir.

Bu anlamda “*Mektubat*” isimli kitabında verdiği şu fetvalar da örnek verilebilir:

“*O'nun adıyla. Her şey O'na hamd ve tesbih eder. Salat ve selam yaratılmışların en hayırlısı Muhammed'e (s.a.v), bütün âline ve ashabına olsun.*

Allah yolunda kardeşim, Allah dostu Mollazâde'ye selam ediyorum. Eşine hitaben şöyle diyen bir kişi ile fetvayı sormuştu: “Arif'in kızı üç talak ile annemdir, kız kardeşimdir. Yerde ve gökte artık fetvası yoktur.” Kişinin bu şekilde yemin ettiği ancak bu cümleleri, talak niyetiyle söylemediğine dair yemin ettiği, dolayısıyla bu cümlelerin sarih mi kinaye mi olduğu, bu kişinin talak ve zihar niyeti taşımadığına dair yemininin tasdik edilip edilemeyeceği sorulmaktadır.

Cevap: Bu lafızların tamamı kinevidir. Talak niyeti taşımadığı takdirde bir sonuç doğurmaz. Boşama niyeti taşımadığına dair yemin ettiği takdirde tasdik edilir. “Yerde ve gökte artık fetvası yoktur” cümlesinin anlamı rücu etmeyeceği anlamına gelir. Kişi talak niyeti ile bu cümleleri kullanmadığını iddia ettiğine göre rücu edebilir. “Annemdir, kız kardeşimdir” cümlesi de ittifakla kinevidir. “Üç talak” sözünün de iki şekilde kinevi olduğu söylenebilir: Birincisi talakta “ta”nın kullanılması, ikincisi ise söz konusu lafzın temyizi itibariyle kinevi olduğu anlaşılmaktadır. Fakihler, “üç talak” lafzının mümeyyizine bakılması gerektiği hususunda ittifak halindedir. Mümeyyiz sarih ise lafız da sarih, kinevi olursa lafız da sarih olur. Burada mümeyyiz kinevi olduğuna göre “üç talak” lafzının da kinevi anlamda kullanıldığı anlaşılır. Bu şahıs ile ilgili fetva daha önce de bize ulaşmıştı. Birinci gelişinde öncelikle fetva vermesi gereken müftüye yönlendirilmiş ikinci gelişinde ise “Her kim, kendisine sorulan bir meseleyi yahut kendisinden istenilen bir bilgiyi bile bile gizler de cevabını vermezse, kıyamet günü ona ateşten bir gem vurulacaktır,”²⁴ hadisi kapsamına girme endişesiyle cevap verme durumunda kaldım.”²⁵

Bu sorunun ilk etapta farklı şekillerde anlaşılmaya müsait, kısmen karmaşık olduğu görülmektedir. Yörenin tanınan âlimlerinden birinin kendisine gelen bu soruya cevap vermeyip Şeyh Ahmed'e yönlendirmesi de bunu teyit etmek etmektedir. Çünkü

²⁴ Ebû Dâvûd, İlim, 9.

²⁵ Haznevî, *Mektubât*, s. 253-254.

kullanılan cümlelerden zihar²⁶ anlamı çıkarılabileceği gibi kinevî lafızlarla gerçekleşen boşama da anlaşılabilir. Şeyh Ahmed fıkıh kaynaklarını referans göstererek bunun zihar değil kinevî bir ifade olduğu ifade etmiştir.²⁷ Kinevî lafızlarla yapılan boşamanın gerçekleşebilmesi için Hanefi ve Hanbeli hukukçulara göre kocanın boşama niyetinin ya da halin delaletinin bulunması gerekir. Malikî ve Şâfiî fukahaya göre ise kinayeli sözlerle boşamanın gerçekleşmesi için yalnızca kocanın boşamaya yönelik niyetinin bulunması gerekir. Bu iki hukuk ekolü halin delaletine itibar etmezler.”²⁸

Şeyh Ahmed’in verdiği fetvada dikkat çeken en önemli özellik, bahse konu olan kişinin sorusunu en ince ayrıntısına kadar öğrenmeye çalışmasıdır. Bunun için de kişinin yemin edip etmediğini sorgulamıştır. Kinevî lafızlar kullanana yemin verdirmesi, talak ve nikâh gibi önemli bir konuda fetva vermeden önce kişiyi manevi baskı altına almaya yönelik olduğu söylenebilir. Normal şartlarda kişinin beyanı bunun için yeterli olmakla birlikte bu şekilde bir yöntemi tercih etmesi anılan kanaati güçlendirmektedir. Bunun yanında ilk etapta talak anlamına gelebilecek kinevî lafızları kullanan kişinin daha sonra pişmanlığına binaen bu lafızları talak anlamında kullanmadığını iddia edebilir. Bunun önüne geçmek için kişiye hangi niyeti taşıdığına dair yeminini dikkate alması kişiyi bağlayıcı olması bakımından önemlidir. Bu konuda mutmain olduktan sonra konuyla ilgili fetvayı kısmen gerekçeleri ile anlatmıştır. Fetvayı verirken muhatabın ve daha sonra bu fetvayı değerlendirecek ilim ehlinin anlayabilecekleri bir yöntem takip etmiştir. Yemin eden kişinin beyanının esas alınması gerektiği ve kinevî lafızlarla birlikte problemler kullansa da yeminden sonraki duruma göre yorumlaması, zihar anlamına gelebilecek cümleleri Cumhurun görüşüne göre yorumlaması bunlardan bir kısımdır.

Fetva ve gerekçelerinin de aile bütünlüğünü korumaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin ilk etapta “*Arif’in kızı üç talak ile annemdir, kız kardeşimdir. Yerde ve gökte artık fetvası yoktur.*” İfadelerinde kullanılan “*yerde ve gökte artık fetvası yoktur*” cümlesinde boşama anlamında değerlendirilebileceği halde bu anlamda değerlendirmemiştir. Müsteftinin yemininden sonra bunun boşama anlamında

²⁶ Zihar: “Kocanın, karısını veya (başı ve yüzü gibi) tamamını ifade eden bir organını ya da üçte bir, dörtte bir gibi şâyi bir cüzünü, (annesi, kızı, nineni, halası, teyzesi bacası vb. gibi) nikahı kendisine ebediyen haram olan bir kadının, (sırt, karın, baldır gibi) bakması haram olan bir uzvuna benzetmesidir.” (Abdullah b. Mahmud Mavsilî, *el-Muhtâr*, Tercüme: Tahir Tural, İst. 2017, s. 440.)

²⁷ Bkz. Mavsilî, *a.g.e.*, s. 441; Abü'l-Hasan Burhânüddin Ebu Bekr b. Abdulcelil Merğînânî, *el-Hidaye şerhu bidayeti'l-mübtedâi*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, II, s. 297-98.

²⁸ M. Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Emin Yay. Bursa, 2017, s. 198-199.

kullanılmadığı kanaatini ifade etmiştir.

Buna benzer diğer bir mektup da şu şekildedir:

“O'nun adıyla. Her şey O'na hamd ve tesbih eder. Salat ve selam yaratılmışların en hayırlısı Muhammed'e (s.a.v) ve bütün âline ve ashabına olsun.

Eşine hitaben boşama niyetiyle “git ben seni boşadım” diyen ancak iki defa mı üç defa mı dediğini hatırlayamayan kişinin durumu hakkında soru sorulmaktadır. Aynı şahıs bu cümleleri başka bir mecliste inşaî anlamda değil ancak ihbarî anlamda iki veya üç defa daha tekrarladığını, geçmişte sarf ettiği cümleleri haber vermek için bu cümleleri tekrar kullandığını ancak inşa anlamı kast etmediğine dair yemin etmektedir. Bu durumda kişi eşinden boşanmış sayılır mı? Davasıyla ilgili şahsın yemini tasdik edilecek mi?

Cevap: “Seni boşadım” cümlesi sarih bir ifade olduğu için bununla talak gerçekleşir. İki veya üç kez söylediği hususunda tereddüt ettiği için yakın olan “iki” esas alınır. Şüphe olduğu için üç ile amel edilmez. İki talakla boşanmış sayılır. Bununla birlikte ilk defa kullandığı talak lafızlarından sonra farklı zamanlarda kullandığı talak lafızlarıyla “ihbar” kastettiği iddiası ile amel edilir. Bu cümleler herhangi bir sonuç doğurmaz. Bu şekilde yüz ayrı yerde yüz defa bu cümleler kullanıldığı takdirde, güvenilir kaynaklarda belirtildiği üzere herhangi bir sonuç doğurmaz. “Tuhfetü'l-Muhtac”, “el-Fetava'l-Kübra” “Tergibü'l-Müştak” kitaplarında konunun bu şekilde olduğu görülebilir. Bu kişi iddet içinde eşine rücu' edebilir. İddet bitmişse ise nikâhını tazelemesi gerekir.²⁹

Şeyh Ahmed'in bu fetvasında da aile yuvasını kurtarmaya yönelik bir çaba içinde olduğu görülmektedir. Normal şartlarda boşama lafızlarını farklı meclislerde kullanan kişinin bunu “inşâî” veya “ihbârî” niyetle kullanıp kullanmadığı spesifik yaklaşımlara neden olabileceği için genellikle sorgulanmaz. Talak lafızlarını sarih veya kinevî olarak kullanıp kullanmadığı hususu üzerinde durulur. Şeyh, genel olarak aile yapısını korumaya yönelik bir çaba içinde olduğu için, fıkıh, müktesebatından da sarf-ı nazar etmeden çözüm bulma çabası arayışı içinde olmuştur. Bu çabasının diğer bir işareti de “iki veya üç defa” talak lafızlarını kullanıp kullanmadığı hususunda tereddüt yaşayan kişinin iki defa kullandığı yönünde fetva vermesidir. Şafîî kaynakları incelendiği takdirde talak lafızlarının sayısı hususunda tereddüt yaşanması hususunda ihtiyat ile yani daha çok olan ile veya daha az olanla amel edileceği şeklinde iki görüş

²⁹ Haznevî, *Mektubât*, s. 110.

nakledilmekle³⁰ birlikte Şeyh Ahmet fetvasında daha az olanın esas alınabileceği yönünde fetva vermiştir.

Konuyla ilgili görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için şu örnek de verilebilir:

“Samimiyeti dinden sayan âlemlerin Rabbine hamd olsun. “Din samimi olmaktır.” “Kime karşı?” diye sorulunca “Allah’a, kitabına, Resûlü’ne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara (karşı samimi olmaktır)”³¹ buyuran bütün yaratılmışların efendisine, âline ve yakini elde eden ashabına ve Allah’ın güçlü ipine sarılan tabilerine salat ve selam olsun.

Bayandur kasabasının muhtarı Yusuf Hassu, hanımıyla yaşadığı bir tartışma sonucu kızgınlıkla “Hasan Kancu’nun kızı Latife annemdir, üç taş ile benden boştur.” cümlelerini sarfeder. Ardından “benim annemdir” cümlesiyle ne talak ne de izharı “üç taş” ile de talak adetlerini kastetmediğine dair yemin etmektedir. Hatta “üç taş” lafızlarını da gerçekten talakın gerçekleşmemesi için kullandığını iddia etmektedir. Bu durumda ric’i veya bain talak gerçekleşir mi? Talak niyeti taşımadığına dair yemini kabul edilir mi?

Cevap: “Benim annemdir, kız kardeşimdir” lafızlarıyla herhangi bir şey gerçekleşmez; çünkü bunlar niyet olmaksızın sonuç doğurmayan kinevi lafızlardır. “Sen boşsun” cümlesiyle bir ric’i talak gerçekleşir. Yeminin doğru olduğu kabul edilir. İddet içinde eşine dönebilir. İddet bitmişse nikâhını tazeleyebilir. Bu durum bütün âlimlerin malumudur. Bu cevapları da “Her kim, kendisine sorulan bir meseleyi yahut kendisinden istenilen bir bilgiyi bile bile gizler de cevabını vermezse, kıyamet günü ona ateşten bir gem vurulacaktır.”³² Hadisi kapsamına girme endişesiyle cevap verme durumunda kaldım.”³³

Bu fetvasında da, önceki fetvalarında işaret edildiği şekilde müsteftinin kullandığı lafızları dikkatlice inceleme, muhatabı sürece dâhil etme, fikhın belirlediği ölçüler dâhilinde mümkün mertebe aile yuvasını devam ettirme yönünde içtihatla bulunma yöntemini tercih ettiği söylenebilir.

Netice olarak, Şeyh Ahmet el-Haznevî, mümkün mertebe Şafii fikhına göre fetva verir. Örnek fetva metinlerinde görüldüğü üzere aile yuvasının dağılmaması, aile birlikteliğini korumaya yönelik bir çaba gösterdiği görülmektedir. Doğrudan kayıtlarda

³⁰ Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Ravzatu’t-talibîn*, thk. Abdu Ali Köşk, Darü’l-feyhâ, Dimaşk, 2012, V, 403.

³¹ Müslim, *Îmân*, 95; Tirmizî, *Birr ve sıla*, 17; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 59; Nesâî, *Biat*, 31.

³² Ebû Dâvûd, *İlim*, 9.

³³ Haznevî, *Mektubât*, s. 129-130.

bulunmamakla birlikte talak konularında bu şekilde fetva vermede diğer mezheplerin görüşlerini de göz önünde bulundurduğu söylenebilir. Çünkü yukarıda verilen son örnekte “üç taş ile boşadım” lafzının bir talaka hamledilmesi Şafii mezhebine göre bir zorlama olarak değerlendirilebilir. Ancak bu konuda “aynı anda ve aynı mecliste söylenen bütün lafızlarının bir sayılması” gerektiği³⁴ şeklindeki farklı yaklaşımlarından etkilendiği söylenebilir.

Sonuç

Şeyh Ahmed el-Haznevî, birinci dünya savaşından önce Osmanlı’ya bağlı olan Şam vilayetinin içinde bir köyden bir köye göç etmiş ancak sınırların yeniden çizilmesiyle uzun yıllar asıl yurdundan ayrı kalmak durumunda kalmıştır. İlmî tedrisatını Mardin, Nusaybin, Diyarbakır ve Şırnak’taki medreselerde tamamlayıp Tarikat icazetini de (Hazret lakaplı) Şeyh Diyauddin en-Norşini’den aldı. Onun dayandığı silsile de sırasıyla Şeyh Abdurrahman Tağî’ (v.1304/1886), Seyyid Sıbğatullah Arvasî’(1287/1870), Seyyid Taha en-Nehri’dir (v.1269/1853). Tarikatı ilk etapta Suriye’nin kuzeyinde Kamışlı, Haseke, Halep civarında yayılmıştır. Yakın akrabalarının ve muhatap kitlesinin önemli bir kısmı Türkiye’de olması hasebiyle Güneydoğu’da da etkili olmuştur.

Şeyh Ahmet sun’i sınırları aşan bir anlayışla birlik ve beraberliği pratik olarak yaşamış ve yaşatmıştır. Sömürgeci güçlerin çizdiği sınırları dikkate almayarak, tedrisatının önemli bir kısmını Anadolu topraklarında tamamlamıştır. Uzun yıllar doğu medreselerinde eğitim aldıktan sonra tekrar doğduğu topraklara geri dönmüş ve hizmetini orada sürdürmüştür.

Tarikat âdâb ve usulüne göre hizmet verirken yine, sun’i sınırları dikkate almadan Osmanlı’nın bakiyyesi olan Suriye, Irak ve Türkiye insanlarına aynı yöntemle hitap etmiştir. Hakikatte birbirinden ayrı düşen, pasaport ve vize ile sınırları geçebilen, ayrı kültür ve eğitime tabi tutulan insanlar, Şeyh Ahmet’in gayretleriyle aynı eğitimi almış ve aynı seyr-ü süluk ile yetişmişlerdir.

Hizmetine başladığı ilk yıllarda engel olanlara inat, sabırla ve akılla davet ve irşadını sürdürmüştür. Yaşadığı köyde hizmetlerini yürütürken, Fransızların baskısıyla sınırın en dip yerine, yine o zamanki tek parti rejiminin baskısıyla sınırdan içeriye doğru uzaklaştırılmıştır. Bu şekilde yıllarca Haseke ve Deyrızor’da sürgün hayatı yaşamıştır.

³⁴ Bkz. Cemalüddin Kâsimî, *el-İsti’nas li tashihi enkiyeti’n-nas*, thk. Ali Hasan Ali Abdülhamid, Daru Amman, Amman, 1986, s. 27-37.

Neticede o da gelen emirler üzerine yerinden ayrılıyor, yeni yerleşim yerine gidiyordu. Her gittiği yerde ilim ve irşattan vazgeçmiyor, insanları davet ediyor, irşat ediyordu. Gittiği yerde yeni insanlarla tanışıyor ve İslam'ın güzelliklerini onlara anlatıyordu. Öyle ki kendi köyünden çıkarılıp Tel-maruf denilen viran, ıssız yere sürgün edilince orayı imar etmiş, yüzlerce talebenin yetişeceği büyük bir medrese yapmış ve akın akın insanların geleceği bir irfan mektebi oluşturmuştur.

Şeyh Ahmet yaşadığı topraklarda ötekileştirici bir dil ve üslup kullanmadan insanlara hitap etmiştir. Yaşadığı mıntıkada Kürtler, Araplar, Çerkezler, Çeçenler ve Süryaniler yaşıyordu. Kendisi Kürt olmasına rağmen bütün bu milletlerin teveccühünü kazanmayı başaramıştı. Bunun temelinde, samimi bir şekilde davet, mal ve mülk peşinde koşmaması, hiçbir kimseden beklenti içine düşmemesi, insanlara samimi bir şekilde hizmet etmeye çalışma ve eğitim ile meşgul olması yatıyordu.

Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesinden sonra oluşan boşlukta Osmanlı eğitim sistemini sürdürmüş ve yüzlerce talebe yetiştirmişti. Medresesinde Araplar, Kürtler huzur içinde beraber eğitim görmüştür...

Hristiyanlığın kadim kollarından biri olan Süryani liderlerinden bazılarının gelip onun elini öptükleri, saygı ve hürmet gösterdikleri birçok kişi tarafından anlatılmaktadır. Eğitimsiz insanların yaşadığı mıntıkada barışın ve kardeşliğin sembolü olmuş. Fransızların insanları yerlerinden yurtlarını ettiği, yeni politikalar ile demografik yapıyı değiştirmeye çalıştığı dönemlerde, toplumun kavgaları çok oluyordu. Bu ihtilafların giderilmesinde de Şeyh Ahmet büyük rol oynuyor ve bu insanların barış ve huzur içinde yaşamalarını temin ediyordu.

Yaşadığı dönem içinden binlerce kişinin hidayetine ve birlik ve huzur içinde yaşamalarına vesile olmuştur. Hayatı ibadet, seyr-i sülük, irşat ve davet esasları üzerine kurulu idi. Vefatına kadar yaşadığı topraklarda ayrılık tohumları eken, ırkçılık ve taassubun sembolü olan insanlar fazla etkinlik gösterememişlerdir. Bu insanlar ancak vefatından sonra uygun olmayan görüşlerini yayabilmiş, emellerini anlatıp etkili olmaya başlamışlardır.

Kaynakça

Akyüz, Kutbettin, *Ahmed el-Haznevi ve Haznevîyye Tarikati*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Aslan, M. Selim, *İslam Aile Hukuku*, Emin Yay. Bursa, 2017.

Ayvallı Ramazan vd., “Ahmed Haznevî”, *Evliyalar Ansiklopedisi*, c.1, Türkiye Gazetesi, İstanbul, 1992.

Demircan, Nezir, *Halil Günenç Hoca Hayat ve Hatıratı*, İstanbul, 2004

Geçer, Hüsnü, “Büyük Meşale Şeyh Ahmed el-Haznevî”, *İlim ve İrfan Dergisi*, Yıl: 1, (2013) Sayı:8, Nisan

Haznevî, Abdulkadir, *Şeyh Ahmet Haznevî'nin Hayatı*, (Basılmamış Biyografik Çalışma).

Haznevî, Muhammed Mu'tez Abdurrahim, *Mektubâtü's-Şeyh Ahmet el-Haznevî*, İstanbul, 2016.

Kâsimî, Cemalüddin, *el-İsti'nas li tashihi enkiheti'n-nas*, thk. Ali Hasan Ali Abdülhamid, Darü Amman, Amman, 1986.

Mavsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-Muhtâr*, Trc: Tahir Tural, İst. 2017.

Merğînânî, Abü'l-Hasan Burhânüddin Ebu Bekr b. Abdulcelil, *el-Hidaye şerhu bidayeti'l-mübtedî*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Müri, *Ravzatu't-talibîn*, thk. Abdu Ali Köşk, Darü'l-feyhâ, Dımaşk, 2012.

Uluçam, Abdüsselam, “Suriye”, *DİA*, XXXVII, ss. 554-564.

Yurtgezen, Ali, *Hacegan Sultanları*, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2013.